

Prof. dr hab. inż. **Sadżide Murat-Błażejewska**
Wydział Inżynierii Środowiska i Gospodarki Przestrzennej
Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu

ul. Wojska Polskiego 28
60-637 Poznań

RECENZJA

rozprawy doktorskiej mgr inż. Karoliny Kacaper pt. "Właściwości fizykochemiczne wody i osadów dennych wybranych mokradel leśnych na Dolnym Śląsku"

wykonanej pod kierunkiem dr. hab. inż. Wojciecha Dobickiego, prof. nadzw. UP we Wrocławiu jako promotora rozprawy, przy udziale promotora pomocniczego dr inż. Jolanty Dąbrowskiej, w Zakładzie Hydrobiologii i Akwakultury Instytutu Biologii Uniwersytetu Przyrodniczego we Wrocławiu.

1. Informacje wstępne

Recenzję opracowano na podstawie zlecenia Dziekana Wydziału Inżynierii Kształtowania Środowiska i Geodezji Uniwersytetu Przyrodniczego we Wrocławiu (pismo IDDD0000.4000.340.2016 z dnia 02.11.2016 roku oraz pismo IDDD0000.4000.399.2016 z dnia 06.12.2016 roku), prof. dr. hab. inż. Bernarda Kontnego w związku ze stosowną uchwałą Rady Wydziału z dnia 19.10.2016 r.

Praca doktorska mgr inż. Karoliny Kacaper jest obszerną, liczącą 331 stron rozprawą naukową. Została ona zilustrowana 28 tabelami i 169 rycinami. Ryciny te tworzą: 5 map, 147 wykresów i 17 fotografii. Na zasadniczą część pracy składa się siedem rozdziałów: wstęp, cel pracy, materiały i metody, teren badań, wyniki i dyskusja, oraz zakończenie w postaci podsumowania i wniosków.

Wykaz literatury liczy 221 pozycji, w tym 63 pozycje literaturowe w języku angielskim. W wykazie tym znalazło się także 16 skryptów i podręczników oraz jedna praca magisterska.

Stosownie do wymogów formalnych, rozprawa opatrzona jest streszczeniem w językach: polskim i angielskim.

2. Charakterystyka rozprawy

Przedstawioną do recenzji rozprawę należy zaliczyć do nurtu badawczego związanego z nauką o kształtowaniu i ochronie środowiska przyrodniczego. Autorka w rozdziale 1. na 10 stronach przedstawia przegląd literatury przedmiotu, konkludując iż *„brakuje danych na temat chemizmu wód mokradeł leśnych na Dolnym Śląsku”* (s.16) oraz, że *„Na Dolnym Śląsku część obszarów leśnych należy do ekosystemów znacznie przekształconych i zanieczyszczonych przez człowieka i to również było przesłanką podjętych badań wód i osadów wybranych mokradeł leśnych w trzech dolnośląskich nadleśnictwach.”* (s.17). Te przesłanki stanowią podstawę dla sformułowania problemu badawczego i zagadnień poruszanych w rozprawie.

W rozdziale 2., opisującym na jednej stronie cele badań, Autorka śmiało stwierdza, że *„presja zanieczyszczeń wnoszonych w ekosystemy leśne przez opady atmosferyczne obecnie wielokrotnie zmalała, ale zaczęło nam zagrażać widmo narastającego deficytu wody”*, po czym formułuje pięć, niezwiązanych z deficytem wody, celów poznawczych:

- *poznanie właściwości fizyczno-chemicznych wody i osadów dennych wybranych mokradeł leśnych Dolnego Śląska (cel 1.),*
- *określenie poziomu zanieczyszczeń metalami osadów dennych i poznanie intensywności procesu uwalniania się wybranych metali ciężkich pod wpływem warunków tlenowych (cel 2. i 4.),*
- *ustalenie zawartości oraz rozmieszczenia toksycznych metali ciężkich w elementach ekotonów mokradłowych (cel 3.),*
- *poznanie, czy zbiorowiska turzyc okrajek mokradeł leśnych pełnią rolę strefy buforowej pomiędzy środowiskiem woda – ląd na podstawie obliczonych indeksów fitoakumulacji i biokoncentracji specyficznej (cel 5.).*

Niestety, mgr inż. Karolina Kacaper nie pokusiła się o sformułowanie hipotez badawczych, choć za taką można uznać wyżej sformułowany cel piąty.

W rozdziale 3. Autorka na 9 stronach przedstawiła materiał i metody pracy. Materiał badawczy stanowiło 51 próbek wody, pobranych z 17 wybranych mokradeł, 17 próbek wody interstycjalnej, odsączonej z osadów dennych, oraz próbki osadów dennych i roślinności naczyniowej porastającej okrajki mokradeł. Następnie - w przejrzysty sposób - przedstawiła metody analityczne zastosowane w terenie i w laboratorium do oznaczania wskaźników jakości pobranych próbek wód, osadów dennych i roślinności. W laboratorium Autorka przeprowadziła także eksperyment nad uwalnianiem metali z pobranych osadów dennych w zmiennych warunkach tlenowych.

W rozdziale 4. Doktorantka, korzystając z opisu taksacyjnego lasu Nadleśnictw Oława, Wołów i Miękinia, podaje obszerną (na 42 stronach) ogólną charakterystykę terenu badań w tych trzech nadleśnictwach, w których zlokalizowane były stanowiska badawcze mokradeł. Autorka podkreśla, że wybrane nadleśnictwa - to przede wszystkim „*tereny o intensywnej gospodarce rolniczej, gdzie lasy występują na rozdrobnionych powierzchniach*”. W podrozdziale 4.1 pt. „Charakterystyka terenu badanych mokradeł”, opisano szczegółowo 17 wybranych mokradeł. Wybrane w trzech nadleśnictwach nieprzepływowe mokradła mają - wg Autorki - ombro-reofilny typ zasilania. Z tabeli 2 wynika, że pole powierzchni badanych mokradeł wynosi od 0,1 ha do 3,79 ha, a stopień uwilgotnienia siedlisk jest średni w 5 mokradłach, wysoki - w 8 i niski w czterech mokradłach. Prawdopodobnie, podane w tabeli 2 charakterystyki terenu badanych mokradeł zaczerpnięto z różnych źródeł, lecz wyraźnie na konkretne źródła nie wskazano.

Najbardziej obszerny jest rozdział piąty – Wyniki – liczący 156 stron, czyli 56% rozprawy. Przedstawiono tu właściwości fizyczne badanych wód powierzchniowych za pomocą 7 wskaźników (temperatura wody, tlen rozpuszczony i nasycenie wody tlenem, utlenialność, pH, przewodnictwo elektrolityczne, barwa i zapach) oraz ich właściwości chemiczne (twardość ogólna, zasadowość, chlorki, wapń i magnez). Przedstawiono także wyniki oznaczeń związków biogennych (azot azotanowy, azot amonowy, azot azotynowy, fosforany) oraz stężenia wybranych metali w wodach powierzchniowych. Metale były oznaczane także w próbkach wód interstycjalnych, w osadach dennych oraz w tkankach turzyc, porastających okrajkę mokradeł leśnych.

Wszystkie wyniki analiz opisano i przedstawiono w formie graficznej w postaci wykresów stożkowych ze średnimi wartościami badanych wskaźników oraz wykresów skrzynkowych z zakresem zmian tych wskaźników. Uzyskane wyniki poddane zostały analizie kanonicznej w celu zbadania związku pomiędzy zmiennymi opisującymi jakość wód i osadów a typami siedlisk leśnych.

W rozdziale szóstym – Dyskusja – na 52 stronach Autorka odniosła wyniki własnych badań do innych publikacji oraz do rozporządzenia Ministra Środowiska z 2014 r. w sprawie sposobu klasyfikacji jednolitych części wód powierzchniowych oraz środowiskowych norm jakości dla substancji priorytetowych.

Rozdział siódmy – Podsumowanie i wnioski (3 strony) zawiera 8 wniosków, które mają uzasadnienie w otrzymanych wynikach badań i przeanalizowanych materiałach.

Rozprawę kończy spis literatury (19 stron), a po nim - na 18 stronach - zamieszczono spisy tabel, rysunków, wykresów i fotografii. Na kolejnych 6 stronach zamieszczono streszczenie pracy w języku polskim i w wersji angielskiej.

3. Ocena merytoryczna rozprawy

Recenzowana praca podejmuje problem z zakresu ochrony i kształtowania środowiska przyrodniczego – zagrożenia dla naturalnej jakości wód i prawidłowego funkcjonowania obiegu materii stałej na mokradłach leśnych. Na obszarach nizinnych występują różne typy siedliskowe lasów, podzielonych na pięć grup wilgotnościowych: od suchych poprzez świeże, wilgotne, wilgotne i bagienne. Wybór tematu, poruszającego złożony problem oceny stanu środowiska mokradeł, uważam za trafny i posiadający duże znaczenie naukowe i praktyczne. Zakres prowadzonych prac w ramach przygotowania rozprawy był obszerny i obejmował badania wód, osadów i wybranych roślin 17 mokradeł leśnych, położonych w okolicach Wrocławia. Niestety, w pracy zabrakło krótkiego uzasadnienia wyboru trzech z 34 nadleśnictw RDLP we Wrocławiu, wyboru tych, a nie innych mokradeł leśnych, jak i stanowisk poboru próbek wody. Przy fotografiach 1-17 warto byłoby podać datę wykonania zdjęcia, a przy opisie miejsc poboru próbek – ich dokładne współrzędne geograficzne.

Moim zdaniem, początek podrozdziału 3.4. pt. Analiza statystyczna (s. 25), gdzie podano szczegółowy opis obliczania średniej arytmetycznej, odchylenia standardowego i współczynnika zmienności jest zbędny, natomiast szerszego wyjaśnienia wymagałaby skomplikowana procedura kanonicznej analizy korespondencji i związanymi z nią testami post-hoc NIR Fishera. Doktorantka nie odnosi się w tym rozdziale do statystycznego schematu rankingowego zestawienia średnich oraz analizy korelacji między ilością uwalnianych metali ciężkich (Cu, Cr, Cd, Mn, Pb, Zn), a ilością uwalnianego z osadów żelaza, przedstawionych dalej na wykresach 134-147. Niezrozumiałe jest nazywanie tych korelacji trendami, zamiast korelacji dodatniej, czy ujemnej.

Pod względem edytorskim praca nie budzi większych zastrzeżeń. Na wyróżnienie zasługuje wykorzystanie trzech kolorów (czerwonego, zielonego i niebieskiego) do odróżnienia danych z trzech badanych nadleśnictw, zarówno na wykresach, jak i w tabelach oraz w tekście.

Doktorantka posługuje się generalnie poprawnymi formami językowymi, oprócz zastosowania formy osobowej w niektórych fragmentach pracy i w streszczeniu. Użyta terminologia fachowa jest na ogół poprawna. Warto byłoby wyjaśnić, w jaki sposób

mokradła nieprzepływowe mają częściowo reofilne, tj. związane z wodą przepływającą, zasilanie, jak to podano w tabeli 2.

Zapis jednostek stężeń metali i tlenu jest niekonsekwentny, np. mg/l Me (zamiast mg Me/dm³) lub mg Me/l.

Współczynnik zmienności, zdefiniowany na str. 25, nie jest wielkością bezwymiarową i dlatego powinien być wszędzie w tekście podawany w %.

Wskaźniki jakości wody są w niektórych miejscach tekstu nazywane zamiennie parametrami, co utrudnia czytanie.

Niepoprawny jest zapis liczb z zachowaniem 4 miejsc po przecinku; liczba miejsc znaczących powinna wynikać z rachunku błędów pomiarowych, a tego w pracy zabrakło.

Dyskusyjne jest stwierdzenie Autorki w podsumowaniu, że „stan chemiczny wód powierzchniowych badanych mokradeł jest dobry”. Zgodnie z Ramową Dyrektywą Wodną, zanieczyszczenia mające wpływ na ocenę stanu chemicznego wód to m.in. substancje priorytetowe w dziedzinie polityki wodnej. Tymczasem znaczna część wskaźników fizykochemicznych wód badanych w ramach recenzowanej pracy (stężenie substancji biogennych, pH i in.) nie służy ocenie ich stanu chemicznego, lecz stanu ekologicznego.

Do podanych powyżej zastrzeżeń można dodatkowo wymienić następujące uwagi krytyczne:

a. Nie sformułowano hipotez badawczych i nie zweryfikowano ich testami statystycznymi, tak aby można na tej podstawie wyciągnąć wnioski.

b. W dyskusji wyników nie odniesiono się do wyników podobnych prac wykonanych w latach 2004-2007 w Lasach Rychtalskich, położonych na granicy woj. wielkopolskiego i dolnośląskiego, przez zespół prof. A. Milera z UP w Poznaniu. Wprawdzie Kandydatka cytuje jedną z prac tego zespołu z 2008 r., ale nie skonfrontowała konkretnych wartości wskaźników zanieczyszczeń wód mokradeł rychtalskich z wynikami badań własnych.

c. W analizie korelacji między ilością uwalnianych metali ciężkich (Cu, Cr, Cd, Mn, Pb, Zn), a ilością uwalnianego z osadów żelaza, przedstawionej na wykresach 134-147, nie podano wartości współczynników korelacji, a jedynie tzw. trendy (rosnące, malejące lub ich brak) na podstawie przebiegu linii regresji.

Wymienione zastrzeżenia i uwagi krytyczne nie są jednak na tyle ważne, aby w istotny sposób wpłynęły na ogólną pozytywną ocenę pracy.

Do najważniejszych osiągnięć Autorki pracy można zaliczyć ustalenie, że osady denne blisko połowy badanych mokradeł leśnych zawierają podwyższone stężenia niklu i chromu,

co może negatywnie wpływać na rozwój organizmów wodnych i na osłabienie drzewostanów.

Przedstawiona do oceny rozprawa wykazała, że jej Autorka posiadała umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej, a sama praca przedstawia oryginalne rozwiązanie problemu naukowego i wykazuje dobrą ogólną wiedzę teoretyczną Kandydatki w dyscyplinie naukowej kształtowanie i ochrona środowiska.

4. Wniosek końcowy

Rozprawa mgr Karoliny Kacaper stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego o istotnym znaczeniu praktycznym, wykazuje ogólną wiedzę teoretyczną Kandydatki w dyscyplinie naukowej ochrona i kształtowanie środowiska oraz umiejętność prowadzenia przez nią pracy naukowej. W związku z powyższym stwierdzam, że praca mgr inż. Karoliny Katarzyny Kacaper pt. "Właściwości fizykochemiczne wody i osadów dennych wybranych mokradeł leśnych na Dolnym Śląsku" odpowiada warunkom określonym w art.13 ust.1. ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. z 2003 r. Nr 65, poz. 595; z późn. zmianami) i może być przyjęta jako rozprawa doktorska.

Stawiam zatem wniosek do Rady Wydziału Inżynierii Kształtowania Środowiska i Geodezji Uniwersytetu Przyrodniczego we Wrocławiu o dopuszczenie pani mgr inż. Karoliny Kacaper do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Poznań, 12.01.2017 r.

Prof. dr hab. inż. Sadzide Murat-Błażejewska
Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu